

Ана Козић

ХАРМОНИЈА ТУМАЧЕЊА

Драгана Вукићевић, Душан Иванић, *Дивна дисхармонија Јаков Игњатовић*,
Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2020

Дивна дисхармонија Јаков Игњатовић аутора Душана Иванића и Драгана Вукићевић посвећена је проучавању различитих аспеката дела Јакова Игњатовића, обједињених појмом *дисхармоније* као естетске категорије. Поред књижевно-научног приступа, аутори се позивају и на релевантна етнoлошка, лингвистичка, социолошка и културолошка проучавања. Пишући о књижевним остварењима Јакова Игњатовића, у текстовима који се „хармонично” надовезују, аутори издвајају и анализирају различите особености Игњатовићеве прозе, уз једнако значајно праћење генезе приповедачких облика, тема и мотива, као и рецепције његовог дела у критици и историји српске књижевности. Грађу књиге чине прерађене и знатно проширене студије и чланци претходно објављени у различитим књижевним зборницима и часописима, те сама монографија представља резултат дугогодишњег промишљања и враћања Игњатовићевом делу.

Прва студија, која дели наслов са читавом монографијом, успоставља методолошки оквир проучавања и представља својеврстан увод у текстове који ће уследити. У овом поглављу Душан Иванић дефинише појам дисхармоније и истиче да се овај мотив може вишеструко пратити у Игњатовићевом делу – на семантичком, композиционом и симболичком плану, као и на општем плану текста. Користећи као грађу Игњатовићеве романе, приповетке и *Мемоаре*, уз позивање на релевантна проучавања Игњатовићеве прозе (Д. Живковић, Љ. Јерemiћ, Ј. Скерлић, Б. Миљковић), аутор истиче да је дисхармонија код

овог писца присутна на плану конструкције радње, избора и мотивације јунака, али и у средишту концепције Игњатовићевих књижевних остварења. Закључује аутор да „дивна дисхармонија” у Игњатовићевом делу „одговара његовом осјећају за естетско, било да се оно своди на изненађење, комику, опонашање животне стихије и случајности која пропитује смисао и предвидљивост људског дјелања и људске судбине” (Иванић, Вукићевић 2020: 12).

Наредни текст, „Приповиједање/сјећање (Уз *Тридесет и једна година из живога Милана Наранџића* Јакова Игњатовића)” истог аутора, на примеру првог Игњатовићевог романа издваја и тумачи приповедачке облике, технике и теме доминантне у његовом романескном опусу. Душан Иванић посебно указује на одсуство проблематизовања приповедачких инстанци у овом роману и као значајно приповедачко обележје романа издваја преплитање доживљајног и приповедног ја, док се „симултаност света и приче о свету” постиже различитим техникама – приповедањем у презенту, коришћењем епистоларних форми, учесталим дијалозима, па се време причања доживљава као време радње приче, што представља једну од поетичких константи Јакова Игњатовића. Аутор указује и на честе игре прикривања и откривања јунака, специфичности ликова и њихове карактеризације, уз издвајање стилских и језичких карактеристика, те се кроз тумачење првог Игњатовићевог романа изводе паралеле и са његовим потоњим књижевним остварењима.

Студија „Јунак и време” Драгане Вукићевић описује и истражује природу светова књижевних јунака у прози Јакова Игњатовића, ослањајући се на истраживања Жерара Женета, као и на књижевна проучавања Игњатовићевог дела (Ј. Скерлић, Д. Иванић; Д. Живковић). Ауторка истиче да Игњатовић не смешта своје јунаке у неко неодређено време, већ у тренутак овде” и „сада”, издвајајући примере приповедања о протоку времена у Игњатовићевим делима (старење, пропадање, одрастање, смрт). Постављајући Игњатовићево дело у књижевноисторијски контекст, у однос према романескној традицији српске књижевности, и уз ослањање на наратолошка истраживања М. Бал (разликовање пет приповедних ритмова: елипса, сажето приповедање, сцена, успорено приповедање, пауза), Драгана Вукићевић наводи и образлаже различита „времена” јунака, те тако разоткрива и дефинише ритам приповедања у Игњатовићевим делима.

Поглавље „Коментар у романима Јакова Игњатовића” истражује једну од најзначајнијих приповедачких техника у Игњатовићевој прози. На примерима из Игњатовићевих романа Душан Иванић издваја и дефинише специфичности коментара у Игњатовићевом књижевном делу – општост, универзалност искуства и знања, усмереност према читаоцу. Улога коментара прати се на семантичком и на реторичко-стилском

плану, а његова најчешћа функција огледа се управо у посредовању између књижевне фикције и стварности. У закључном делу Душан Иванић проучава Игњатовићев коментар у контексту коментара у прози других српских реалиста (Глишић, Љубиша, Матавуљ, Ранковић).

У поглављу „Ритам пролазности (*Вечийи младожења* Јакова Игњатовића)” Душан Иванић тумачи време као главног јунака Игњатовићевог романа *Вечийи младожења*. Аутор најпре поставља Игњатовићево дело у књижевноисторијски контекст српске али и светске романескне традиције, а потом се осврће и на вишедеценијско проучавање наведеног Игњатовићевог романа, који и данас привлачи велику пажњу књижевних критичара (Ј. Скерлић, М. Савковић, Ж. Бошков, Д. Живковић, Д. Вученов, Љ. Јеремић, В. Дворниковић итд.). Прати се мотивација и карактеризација ликова, а посебна пажња посвећена је издвајању и тумачењу промена које се дешавају у животима јунака током година, те се тако указује на ход времена односно на ритам пролазности у овом Игњатовићевом делу.

Поглавље „Љубав галантома или љубав на бидермајерски начин” Драгане Вукићевић сагледава ликове из Игњатовићевих романа *Вечийи младожења*, *Милан Наранцић* и *Трџен сјасен* са становишта фигуре галантома, водећи рачуна о културном, друштвено-историјском и модном контексту у којем се одигравају радње Игњатовићевих романа. Фигуру галантома као типа јунака усредсређеног ка спољашњем изгледу и утиску који оставља ауторка повезује са традицијом 18. века и делима Симеона Пишчевића, Саве Текелије и Александра Пишчевића у српској књижевности, уз указивање на разлике између рококо и бидермајерског галантома. Ослањајући се на релевантна проучавања бидермајера у књижевном и културолошком контексту (Д. Живковић, Џ. Норман, П. Васић, Ј. Лотман) ауторка указује и на идеолошке аспекте Игњатовићевих романа (успостављање и оспоравање бечког бидермајера као културног модела). Ауторка описује различите аспекте живота у бидермајеру (ентеријер, мода, удварање итд.), тумачи простор као сценографију за љубавне сцене и сусрете, описује љубавну реторику галантома и указује на изразиту театралност Игњатовићеве прозе. Први део текста се бави издвајањем и дефинисањем маске галантома, а други део рада је посвећен ономе што се крије испод те маске тј. унутрашњим димензијама јунака.

Поглавље „Панонски *stultifera navis*” посвећено је Игњатовићевом роману *Васа Решикџић*. Ослањајући се на досадашња проучавања овог Игњатовићевог дела (Ј. Скерлић, Љ. Јеремић, Д. Живковић, Т. Јовићевић, Р. Ераковић, Д. Иванић), Драгана Вукићевић сагледава политичке, друштвене и аутобиографске аспекте овог романа, уз разматрање жанровске дифузности дела (роман-лика, друштвени роман, авантури-

стички роман). Читање које Драгана Вукићевић у овом поглављу излаже темељи се превасходно на издвајању опозиција *нормално – лудо*, преко којих се сагледава шира друштвена слика, те је посебна пажња посвећена јунацима који су обележени депресијом, мегаломанијом, паранојом итд. Лудило се издваја и демаскира како на плану породице тако и на плану капиталистичког друштва опседнутог новцем.

Студија „Реалистичке приповијетке Јакова Игњатовића” Душана Иванића посвећена је Игњатовићевој приповедној прози. У поглављу се издваја и детаљније описује тематика и радња Игњатовићевих приповедака, разматрају се њихове жанровске одлике, а прати се и њихова генеза у српској и светској књижевној традицији (ликови архетипови, Гогољ, Стерија, Стеван Димитријевић). Позивајући се на тумачења Драгише Живковића, Драгане Вукићевић и Ане Живковић, аутор посебно издваја и описује привиде стварности у Игњатовићевим приповеткама (инкорпорирање *случаја у дело*) што повезује са начелима реалистичке поетике. Поглавље проучава различите аспекте Игњатовићевих приповедака (језик и стил, перспектива, лирски елементи, лајтмотиви, карактеристичан хумор) и сагледава Игњатовићеву приповедну прозу у контексту српске реалистичке приповетке.

Поглавље „*Увео лисџак* Ј. Игњатовића и *Сеобе* М. Црњанског” доноси компаративне увиде између наведених дела, заснивајући своје закључке на епилогу Игњатовићеве приповетке и *Друје књије Сеоба*. Душан Иванић прати аналогije између два дела на тематско-мотивском (преко мотива смрти – умрли син: умрла жена) и језичко-стилском плану (графичко обликовање текста, синтагматске сродности), али и на општем плану, у атмосфери и смислу дела. На овај начин отварају се могућности за даља инспиративна проучавања и проналажење паралелизама између двојице временски удаљених али литерарно блиских писаца.

Поглавље „*Мемоари* Јакова Игњатовића у контексту српске мемоаристике XIX вијека” посвећено је Игњатовићевој мемоарској прози, која се сагледава у контексту традиције српских мемоара. Ослањајући се на релевантна тумачења Бошкова, Живковића, Скерлића и других, Душан Иванић издваја подударности у реторичко-стилском изразу код већине писаца овог жанра. Посебно се истиче фрагментарност и морфолошка дифузност присутна у Игњатовићевим *Мемоарима* као једна од општих и уобичајених одлика овог жанра. При томе, издвајају се и аутентичности Игњатовићевог изрази на стилском и на тематском плану, узимајући у обзир и друштвене, политичке и културно-историјске прилике у којима *Мемоари* настају.

У студији „Рецепцијски заокрет” Драгана Вукићевић указује на улогу и значај Игњатовићевих књижевних чланака, као и на утицај ње-

гове пародијско-хумористичке прозе на развој реалистичке поетике, уз праћење рецепцијског тока његовог дела у ширем књижевном и културно-историјском контексту. У погледу пародије, посебан део текста посвећен је тумачењу Игњатовићевих остварења у контексту књижевне традиције (Стерија, Трифковић, Сремац), при чему се ауторка позива на литерарна истраживања Драгише Живковића. Ослањајући се на Тињановљево таксиномију и на проучавања Маје Херман Секулић (поступак „поетичке (ауто)рефлексивности”), ауторка издваја додирне тачке и разлике између Стеријине и Игњатовићеве пародије (на плану конкретних техника пародирања, па све до смисла и циља пародије). Драгана Вукићевић пише и о друштвеноисторијском контексту Игњатовићеве пародије, ослањајући се на тумачења Линде Хачион, те кроз преглед некњижевних текстова (речника, модних журнала, приручника за писање писам) ауторка показује како је пародија у књижевности настајала као последица реакције на доминантне имитативне образце присутне у култури.

У поглављу „Читалачки уроборос (Кашанин–Скерлић–Игњатовић)” Драгана Вукићевић кроз одабране примере из Скерлићеве и Кашанинове студије о Јакову Игњатовићу осветљава Кашанинову индиректну полемику са Скерлићем и његовим вредносним одређењем Игњатовићевог књижевног дела. Ауторка се ослања на теоријска одређења Мари-Лори Рајан (чин читања као чин урањања) и групише тематски наизменичне одломке о књижевном делу Јакова Игњатовића из Скерлићеве и Кашанинове студије (*О шелеграфском ситилу, О презенту, О језику, О књижевном занату, О моралу, О композицији и ритму приповедања, О књижевним ушлицајима*), уз истицање драстично различитих вредносних судова два значајна проучаваоца књижевности о истим особеностима дела једног писца. Ово текстуално суочавање води ауторку ка следећем закључку: „Ако упоредимо Кашанинове студије о писцима са Скерлићевим, чини нам се оправданом тврдња да су *Судбине и људи* писани као једна врста алтернативног читања опозитног ономе који је промовисан у Скерлићевој *Историји*” (стр. 274).

Студија „Лексикографско читање” Драгане Вукићевић доноси посебно усмерено читање Игњатовићевих дела (*Милана Наранџића, романа Тријен сјасен*, али и његових чланка– политичких, књижевних, културолошких, портрета о савременицима, уз посебно освртање на његов најзначајнији чланак, *Појед на књижевство*). У поглављу се прате издања и рецепција Игњатовићевих романа, указује се на значајну литературу о овим романима и разматра се њихов статус у српској романескној традицији, али и додирне тачке са делима светске књижевности (Балзак, Текери и др.), уз издвајање препознатљивих поетичких одлика Јакова Игњатовића. Као завршно поглавље моно-

графије оно садржи и селективну биобиблиографију радова о Јакову Игњатовића, те представља драгоценост за све проучаваоце и љубитеље Игњатовићевог дела.

Дивна дисхармонија Јаков Игњатовић несумњиво заузима значајно место у оквиру проучавања књижевног дела Јакова Игњатовића – ова монографија доноси изузетан допринос у изучавању Игњатовићевог дела са различитих аспеката (наратолошких, стилских, реторичких, феноменолошких, рецепцијских, књижевноисторијских итд.), пружа увид у постојећа (пређашња и актуелна) истраживања Игњатовићевих књижевних остварења, уз оправдано упућивање на друштвени, политички и културноисторијски контекст. Књига се темељи на доследно спроведеним научним истраживањима уз позивање на (домаћа и светска) релевантна критичка, теоријска, књижевноисторијска, културолошка и друга интердисциплинарна проучавања. Разноврсношћу текстова који се „хармонично” надовезују пружа се свеобухватан увид у књижевно стваралаштво Јакова Игњатовића, те ова монографија још једном сведочи о високим уметничким вредностима и актуелности Игњатовићевог дела.